

Др Ђорђе Н. Лопичић

ПРЕДГОВОР

КЊИЗИ

Др Давид Албала – Специјални делегат при Југословенском Краљевском посланству у Вашингтону 1939-1942

Проучавајући и истражујући дипломатске списе Југословенског краљевског посланства у Вашингтону од 1919. до 1945. године у Архиву Југославије у Београду, наишао сам на списе др Давида Албале. То је, уствари, 12 извештаја које је др Давид Албала писао из југословенског посланства у Вашингтону кнезу намеснику Павлу Карађорђевићу и министру иностраних послова Краљевине Југославије Александру Цинцар-Марковићу у времену од 1. фебруара 1940. до 8. фебруара 1941. године.¹ Одмах сам увидео да се ради о врло интересантним списима, који доприносе утврђивању истине о судбоносним догађајима везаним за догађаје у Југославији непосредно пред почетак агресије нацистичке Немачке и Италије на Југославију 6. априла 1941. године.

Свакако треба рећи о самој идеји ове поверљиве мисије у САД. Наиме, тадашња Краљевина Југославија је наоружање за своју војску набављала највише из Чехословачке, а незнатни део из Француске, Немачке, Белгије и Италије. Међутим, у то време Чехословачка више није постојала, Немачка, Француска, Енглеска и Италија су биле у рату, тако да од тих држава се није могло куповати оружје. Совјетски Савез није продавао оружје, јер се је и он наоружавао пошто је увидео да предстоји рат у Европи. Као што је познато, у то време нису постојали дипломатски односи између Југославије и Совјетског Савеза, тако да није долазила у обзир куповина оружја. Тако једино су остале САД, које су тада биле неутралне, али као држава са огромним потенцијалом производње оружја.

Зато је идеја кнеза намесника Павла Карађорђевића о куповини наоружања за војску Краљевине Југославије од САД била сасвим реална и оправдана. Због читаве политичке ситуације у Југославији, као и због великог политичког и привредног притиска Немачке и Италије на Југославију да се приклони силама осовине, Кнез Павле је ову мисију замислио као строго поверљиву из више разлога. Пре свега, због унутрашњих политичких прилика у Југославији, где се појединим политичким партијама не би свидела ова мисија, као и због међународне политичке ситуације, првенствено односа са Немачком и Италијом. Притисак на Југославију и кнеза Павла поред Немачке и Италије вршиле су и Енглеска и САД, јер су сматрале да је југословенска неутралност незадовољавајућа. Енглеска је чак тражила да Југославија прва нападне Италију у Албанији, где би снабдела италијанским ратним материјалом које Енглези нису могли да испоруче. Ни Енглеска ни САД

¹ Наведени извештаји налазе се у Архиву Југославије: Министарство иностраних послова Краљевине Југославије Фонд 371. фасцикла Ф-5

нису давале било какве гаранције за војну помоћ, сем некаквих магловитих обећања.²

Др Давида Албалу је у специјалну мисију у САД послао лично кнез Павле Карађорђевић. Мисија је имала строго поверљив карактер, пре свега ради добијања зајма за набавку наоружања за југословенску војску, као и о обавештавању америчких утицајних личности о Југославији, њеном политичком ставу, њеним односима са суседима и другим државама у вези са ратом у Европи. Поврељивост ове мисије огледа се и у чињеници да о тој мисији није био обавештен ни тадашњи опуномоћени министар у Вашингтону Константин Фотић, кога је о циљу своје мисије др Албала обавестио тек када је стигао у Вашингтон. За овако важну и поверљиву мисију кнез Павле Карађорђевић је са разлогом одредио др Давида Албалу. Пре свега, главни разлог је био тај што је др Албала већ био у САД у периоду од 1917. до 1918. године као члан Српске војне мисије и тада обавио успешно своје задатке, и да у САД има широк круг познанстава и пријатеља, нарочито међу утицајним америчким политичарима, банкарима, јавним радницима, новинарима и америчким Јеврејима. Др Албала је био пријатељ кнеза Павла, који је у њега имао неограничено поверење да ће моћи да изврши један овакав важан, значајан и поверљив задатак. Затим, др Албала је био врхунски интелектуалац, народни трубун, добар говорник, говорио је неколико страних језика, био је надасве поштен човек и проверени српски патриота из предходна два балканска и Првог светског рата.

Југославија је почетком 1939. године покушавала од Енглеске и САД да обезбеди кредите, да би се смањила огромна економска зависност од Немачке. Међутим, ови захтеви за кредите ни у Енглеској, ни у САД нису одобрени. Маја 1939. кнез Павле је лично у Паризу пренео амбасадору САД у Паризу Булиту захтев за америчко наоружање за југословенску војску. Ни од овог захтева није било ништа. Нису вредели ни захтеви и ургенције приликом посета кнеза Павла Лондону. Енглези си само спомињали некакве бесмислене политичке кредите, који никада нису реализовани. У САД је одбијен извоз оружја као и тражени кредити. Чак су САД навеле да „*државни секретаријат иностраних послова не види у овом тренутку што би такви кредити били одобрени*“.³

Као што смо напред навели, главни задатак др Албале у овој поверљивој мисији био је добијање зајма за наоружање југословенске војске, како др Албала наводи у свом првом извештају кнезу Павлу Карађорђевићу и Министру иностраних послова др Александру Цинцар-Марковићу од 1. фебруара 1940. године: „... *б/ потпомоћи досадашње напоре учињене овде у циљу добијања зајма-кредита за употпуњавање нашег наоружања модерним оружјем (брзи аероплани, атиавионски и анти тенковски топови)*.“ Из овог кратког навода се основано закључује да је у питању одбрамбено оружје, којим ће се југословенска војска бранити и супроставити страним агресорима.

² Др Срђа Трифковић: Притисак Велике Британије и Сједињених Америчких Држава, Београд, 2003., Зборник радова округлог стола «27. март 1941.: Кнез Павле у вихорима европске политике», стр. 109.-110.

³ Др Срђа Трифковић: Притисак Велике Британије и Сједињених Америчких Држава, Београд, 2003., Зборник радова округлог стола „27. март 1941.: Кнез Павле у вихорима европске политике“, стр. 101.-103.

Ова поверљива мисија др Давида Албале у САД доприноси утврђивању сасвим друге слике о кнезу Павлу Карађорђевићу. Наиме, познато је да је пучистичка влада генерала Душана Симовића, подстакнута из Енглеске, кнеза Павла са породицом протерала преко Грчке и Египта у Кенију, где су остали све до 1948. године. Због потписивања Тројног пакта и тада је кнез Павле потпуно неоправдано проглашен за издајника Југославије и савезника, немачког човека, народног непријатеља и ратног злочинца. Чак и у енглеском парламенту кнез Павле је назначен као квислинг, да је лично фашист, да је хтео да узурпира круну и да је љубоморан на краља Петра и сл.⁴ Енглези су заборавили да су Невил Чембрлен и Адолф Хитлер састајали четири пута 1938. године, и да су Чембрлен и Хитлер закључили заједничку декларацију о „вечитом миру“ између Енглеске и Немачке 9. октобра 1938. године. Затим, срамни споразум о комадању Чехословачке склопљен у Минхену 30. септембра 1938. године, где су били присутни: у име Енглеске Невил Чембрлен, Француске Едвар Даладје, Немачке Адолф Хитлер и Италије Бенито Мусолини. Треба споменути и Совјетско-немачки уговор о ненападању од 23. августа 1939. године, који су у Москви потписали Рибентроп и Молотов.⁵ Према томе, из напред наведених чињеница, Енглеска, која је искључиво гледала своје интересе на Балкану, имала је најмање права да критикује кнеза Павла Карађорђевића.

Комунистичка власт је после 1945. године наставила са том оценом, која је трајала све до деведесетих година двадесетог века.

Већ у јануару 1945. године у Београду, Потпретседништво Националног комитета ослобођења Југославије припремало је нацрт одлуке о проглашењу кнеза Павла Карађорђевића ратним злочинцем и конфисковању његове имовине.

На наведени нацрт одлуке Повереништво правосуђа Националног комитета ослобођења Југославије је дало своје мишљење. Са правног аспекта ово мишљење је доста значајно, важно и интересантно, засновано на чињеничном стању, постојећем законодавству и правној аргументацији, па га зато наводимо:

„Поступци Павла Карађорђевића, изнети у извештају Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, не би се могли сматрати као извршење дела издаје по кривичном закону. Једини пропис који би долазио у обзир био би чл. 103. К. З. који гласи: Ко поверени му државни посао са каквом страном владом или њеним опуномоћеником сврши на штету Краљевине Југославије казниће се робијом. Ако је дело учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором.

Но и под овај пропис тешко би било подвести радње Павла Карађорђевића, јер су сви његови поступци, а нарочито приступање Тројном пакту, озакоњени, те би се могао истакнути јак правнички приговор, да се не може сматрати да су поступци Павла Карађорђевића ишли на штету Краљевине Југославије, када су им поступци одобрени по закону. У погледу овог прописа истакнуто је још и раније да ће он тешко доћи до примене, пошто је редовно случај да послови са страним државама зависни од ратификације.

⁴ Нил Балфур: Кнез Павле Карађорђевић, Београд, 2003., Зборник радова округлог стола „27. март 1941.: Кнез Павле у вихорима европске политике, стр. 24.-26.

⁵ Историја дипломатије, свеска трећа, дипломатија и периоду припрема Другог светског рата (1919.-1939.), у редакцији академика В. П. Потемкина, Београд, 1951., стр. 542.-555., 586.

У Кривичном закону дакле не би требало тражити основ за оглашавање Павла Карађорђевића издајником, а још мање ратним злочинцем, пошто такав назив извршиоца кривичног дела није ни постојао.

Одлуком АВНОЈ-а од 30. XI 1943. образована је Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. Циљ је ове Комисије да утврђује одговорност, проналази и приводи казни 'сва лица одговорна за злочине које су у Југославији починили и чине у току рата окупатори и њихови помагачи'.

Дела Павла Карађорђевића према томе као лица, које побегло из земље пре окупације не би могла да буду предмет извиђања пред Комисијом за утврђивање злочина и његових помагача.⁶

Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача није уважила наведено правно мишљење Повереништва правосуђа, које је са правног аспекта коректно. Посебно што је у то доба у време тзв. револуционарне правде непознати писац (или писци) овог мишљења имао велику храброст да напише овакво правно мишљење које ће се косити са званичном политиком у решавању овог случаја. Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача донела је 17. септембра 1945. године одлуку о проглашењу кнеза Павла Карађорђевића за ратног злочинца. У кратком опису и квалификацији злочина се наводи: Издаја народа, Гажење Устава, Саботажа наоружања и припреме земље за рат, Разбијање јединства народа Југославије, Припрема агресивног рата.⁷

Не треба много објашњавати да је ова одлука Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача искључиво политичка одлука. Јер, кнез Павле Карађорђевић са породицом је био протеран из Југославије у Кенију пре окупације Југославије, где је остао све до завршетка окупације Југославије. Према томе, није могао ни физички да изврши било какав ратни злочин. Пошто је био интерниран и био у потпуној изолацији од спољног света, није имао било какву комуникацију са било којом војном организацијом или војном формацијом у Југославији за време окупације 1941.-1945. године, да би евентуално давао некаква наређења и слично што би се могло оквалификовати као ратни злочин.

Посебно је апсурдна констатација и квалификација „Саботажа наоружања и припрема земље за рат“. Слање др Давида Албале у САД ради добијања кредита ради наоружања југословенске војске за одбрану земље од претстојеће ратне опасности је најбољи доказ ове бесмислене и инсконструисане оптужбе против кнеза Павла Карађорђевића.

Председништво Президијума Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије од 8. марта 1947. године, У. број 392. донело је одлуку:

⁶ Архив Југославије Фонд 110. Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача Инв. Бр. 216.; Миодраг Јанковић: Кнез Павле од лепоте до истине, Београд, 2004., стр. 252.-253.

⁷ Архив Југославије Фонд 110. Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, Инв. Број 3572.; Документи из историје Југославије II. Том Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача из Другог светског рата, Приређивачи Проф. др Миодраг Зечевић, Јован П. Поповић, Београд, 1998., стр. 429.

“Одузима се држављанство Федеративне Народне Републике Југославије и конфискује целокупна имовина: Петру Александра Карађорђевића, Александру Петра Карађорђевића, Томиславу Александра Карађорђевића, Андреју Александра Карађорђевића, Марији Александра Карађорђевића, Павлу Арсена Карађорђевића, Олги Павла Карађорђевића, Александру Павла Карађорђевића, Николи Павла Карађорђевића и Јелисавети Павла Карађорђевића, сада ови у иностранству“⁸

Тек 27. марта 2001. године, Законом о укидању Указа о одузимању држављанства и имовине породици Карађорђевић од 8. марта 1947. године, у члану 1. враћено је држављанство породици Карађорђевић, укључујући и Павла Карађорђевића, Олгу Карађорђевић, Александра Карађорђевића, Николу Карађорђевића и Јелисавету Карађорђевић. У члану 2. се наводи да ће услови за повраћај конфисковане имовине из члана 1. овог Закона бити уређени посебним законом.⁹

У погледу повраћаја конфисковане имовине, права на накнаду штете рехабилитованог лица предвиђа и Закон о рехабилитацији у члану 8., наводећи „уредиће се посебним законом“.¹⁰ Међутим, све досадашње владе од октобра 2000. године па до данас су у својим предизборним програмима, а и касније, небројено пута најављивали доношење тог фамозног „посебног закона“, који до сада није донет, нити има наговештаја да ће бити донесен. У међувремену, незаконито конфискована имовина се и даље продаје под називом „приватизације“, тако да ранији власници немају изгледа да дођу до своје имовине. У истој ситуацији је и имовина кнеза Павла Карађорђевића, Бели двор у Београду и Музеј Кнеза Павла у Београду.

Захтев за рехабилитацију на основу Закона о рехабилитацији од 17. априла 2006. године кнеза Павла Карађорђевића поднела је кнегиња Јелисавета Карађорђевић Окружном суду у Београду још 2008. године. Међутим, још увек није заказано рочиште у вези са овим захтевом, иако су испуњени сви услови да се тај захтев реши. Који су разлози да се не заказује ово рочиште није нам познато, али је чињеница да се у Окружном суду у Београду на стотине захтева за рехабилитацију неоправдано не заказује и не решава.

Чињеница је да је и југословенска историографија за то време прихватила политичке оцене званичне власти, и није се озбиљније бавила личношћу кнеза Павла и околностима које су довеле до потписивања Тројног пакта.

Тек од деведесетих година двадесетог века почиње да се проучава и истражује проблематика потписивања Тројног пакта, као и личност кнеза Павла Карађорђевића. Публиковано је релативно много чланака, расправа, коментара, приказа, фељтона и осврта у разним часописима, као и у дневној штампи. Написано је неколико вредних и значајних књига, које наводимо по хронологији публикавања, без давања оцене или рангирања: Нил Балфур, Сели Мекеј: *Кнез Павле Карађорђевић - једна закасна биографија*, Београд, 1990.; *Зборник радова округлог стола „27. март 1941.: Кнез Павле у вихорима европске политике“*,

⁸ Оригинал одлуке налази се у Архиву Југославије у Београду; Службени лист ФНРЈ бр. 64. од 1. августа 1947. године.

⁹ Службени лист Савезне Републике Југославије број 9. од 2. марта 2001. стр. 4.

¹⁰ Гласник број 33. од 17. априла 2006., стр. 10.

Београд, 2003.; Миодраг Јанковић: *Кнез Павле од лепоте до истине*, Београд, 2004.; Миодраг Јанковић, Вељко Лалић: *Кнез Павле истина о 27. марту*, Београд, 2007. Књига Нила Балфура и Сели Мекеј изашла је и на енглеском језику у два издања: *Paul of Yugoslavia Britain's Maligned Friend by Neil Balfour and Sally Mackay, London, 1980.* друго издање у Канади 1996., што је веома значајно да се иностранство упозна животом и радом кнеза Павла. Свакако да су ови бројни радови допринели да се исправи неправедна и искривљена слика о кнезу Павлу Карађорђевићу која је постојала од 1941. па све до деведесетих година прошлог века.

Разуме се да се поставља као предходно и кључно питање зашто је кнез Павле Карађорђевић, који је проглашен за немачког човека и издајника, послао у поверљиву мисију у САД др Давида Албалу ради куповине оружја за југословенску војску. Сасвим сигурно да то не би урадио немачки човек и издајник Југославије и савезника. Кнез Павле је то урадио као патриота, да би оспособио југословенску војску за одбрану од агресора. Агресори су се у то време сасвим јавно препознавали и ту није било никакве дилеме: то су били фашистичка Немачка и Италија, као и њихови савезници Мађарска и Бугарска, што се убрзо у априлском рату 1941. године и обистинило. Кнез Павле није био симпатизер фашистичке Немачке и Италије, напротив, био је англофил и симпатизер тадашњих западних земаља пре свега Енглеске, Француске и Грчке, и настојао је да Југославија остане неутрална у предстојећем светском рату, што је било веома тешко.

Није тема ове књиге, али се све чешће поставља питање: шта би се догодило са Југославијом да није било војног пуча 27. марта 1941. године. Сматрам да би овом темом требало да се позабаве историчари и правници, јер је цена мартовског пуча била огромна: окупација Југославије, масовни ратни злочини и геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима, 1.800.000. жртава, тзв. Независна Држава Хрватска, Јасеновац и остали бројни концентрациони логори смрти, грађански рат, потпуно уништена привреда и огромне ненадокнадиве штете од којих се никада нисмо опоравили. Ратна штета никада није наплаћена од агресора, чак је Бугарској и Мађарској опроштена.

О др Давиду Албали постоји релативно бројна литература коју наводимо по хронологији публикавања, без претензије рангирања и давања оцене: Проф. Паулина Албала: *Др Давид Албала као Јеврејски национални радник*, Београд, 1958., *Јеврејски алманах 1957.-1958.*, стр. 94.; Љиљана Марковић: *Јеврејска заједница између два рата*, Београд, 1990.; Михаило Б. Милошевић: *Јевреји за слободу Србије 1912.-1918.*, Београд, 1995.; Мр Небојша Поповић: *Јевреји у Србији 1918.-1914.*, Београд, 1997., стр. 191.-192.; Милан Ристовић: *У потрази за уточиштем – Југословенски Јевреји у бекству од холокауста 1941.-1945.*, Београд, 1998., стр. 28. и 247.; Милан Кољанин: *Друга мисија Др Давида Албале у Сједињеним Америчким Државама 1939.-1942. године*, Београд, 2003., *Јеврејски историјски музеј – Београд Зборник 8. студије, архивска и мемоарска грађа*, стр. 7.; *Српски биографски речник 1. А-Б*, Нови Сад, 2004., стр. 85.; *Енциклопедија српског народа*, Београд, 2008., стр. 12.; Паулина Лебл Албала: *Видов живот: Биографија Др Давида Албале*, Београд, 2008.

Као што смо напред навели, о др Давиду Албалу постоји релативно бројна литература, али нико од аутора у својим радовима није обрадио поверљиву мисију

др Давида Албале у САД 1939.-1942. године, једино *Милан Кољанин* у свом вредном раду-студији: *Друга мисија Др Давида Албале у Сједињеним Америчким Државама 1939.-1942. године*. Чак ни Константин Фотић, који је детаљно био упознат са радом др Давида Албале у САД, и преко кога су послати кнезу Павлу и Министру иностраних послова др Александру Цинцар-Марковићу 12. његових извештаја, не спомиње њега и његов рад у својим мемоарима. Тешко је објаснити који су били разлози за његово изостављање, иако се радило о једној важној, значајној државној мисији која је била поверљива. Да ли су били у питању сујета и завист, јер Фотић није био о тој мисији раније обавештен, него тек доласком др Албале, и коначно вероватно да је сматрао да би ту мисију требало да обави он лично као искусни каријерни дипломата, а не један лаик у дипломатији. Сигурно да је Фотићу сметало што је др Албала био под личном заштитом кнеза Павла, и што му није био подређен као шефу дипломатског представништва. Иначе, долазило је неколико пута до несугласица између др Албале и Фотића, нарочито око заказивања посета код високих америчких функционера (тражење пријема код председника Ф. Рузвелта) мимо знања и посредовања посланства, како је то већ уобичајено у дипломатији. Затим, велики број контаката и веза на високом политичком и привредном нивоу, са представницима штампе и са бројним јавним наступима које је др Албала остварио за тако кратко време, створио је код Фотића анимозитет према др Албали. То показује покушај смањења његове плате и враћања др Албале у Југославију.

Др Давид Албала (Београд, 1. септембар 1886.-Вашингтон, 4. април 1942.), лекар, писац и политички радник. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, а медицину дипломирао у Бечу 1910. У Бечу се као студент упознао са ционизмом, и био изабран за председника Удружења јеврејских студената Балкана. У оба балканска рата и у Првом светском рату учествовао је као лекар, санитарски официр и борац и првим редовима, био рањен, преживео је тешку контузију, пегави тифус, колеру. Био је носилац Албанске споменице и више домаћих и страних одликовања. Српска влада др Давида Албалу, тада капетана, шаље у Сједињене Америчке Државе од септембра 1917. до новембра 1918. године, као члана Српске војне мисије, где је радио интензивно на три поља: за окупирану Србију, за победу савезника и за ционистичку идеју. Успео је да придобије симпатије и подршку америчке јеврејске јавности за борбу Србије и финансијску помоћ. Др Давид Албала је успео, захваљујући сарадњи са судијом Врховног суда САД, а касније и америчким делегатом на Мировној конференцији у Паризу 1919. године, др Луисом Брандајсом, да код председника Вудроа Вилсона обезбеди за Србију ратни зајам у висини од милон долара. Српски посланик у Вашингтону Љуба Михаиловић и поред свих залагања није успео да добије овај зајам, што је успело др Албали. На Мировној конференцији у Паризу 1919. године именован је за експерта за јеврејска питања. Др Давид Албала је био ожењен Паулином Албалом-Лебл (1891.-1967.), професор, књижевник и преводилац.

Новембра 1917. године британска влада је објавила Балфурову декларацију којом се Јеврејима признаје право да оснују своју „народну домовину“ у Палестини. У то време је у САД др Давид Албала, који је сугерисао српском опуномоћеном министру др Миленку Веснићу да у име српске владе јавно подржи Балфурову декларацију. Др Миленко Веснић је то и урадио 27. децембра 1917.

године, и упутио писмо за др Давида Албалу са изразима симпатија српске владе и народа његовој јеврејској браћи за праведно настојање на ускрснућу њихове вољене земље у Палестини. Србија је после британске владе подржала обнављање јеврејске државе у Палестини. Пошто се ради о веома важном документу, а који није широј јавности био познат, овде га цитирамо у изворном облику:

*„Српска ратна мисија у Сједињеним Државама
Вашигтон 27. децембра 1917. године
Мој драги капетане Албала,*

Желим да изразите Вашој јеврејској браћи симпатије Српске Владе и српског народа за поновним ускрснућем јеврејске државе у Палестини, чиме ће они поново заузети своје истакнуто место у друштву народа, сходно њиховим многобројним способностима и њиховом несумњивом праву. Уверен сам да ће остварење њихових идеала бити не само од користи за њихове сопствене интересе, већ истовремено и целокупном човечанству.

Вама је познато, драги капетане Албала, да не постоји други народ у свету који више симпатише овај план од српског народа. Зар ми не пролевамо горке сузе на обалама Вавилона на догледу наше љубљене и тек недавно изгубљене домовине? Како да не учествујемо у тежњама и патњама јеврејског народа, кад су се наши земљаци Вашег порекла и Ваше вере борили за њихову српску отаџбину тако храбро, као и Ваши најбољи синови?

Нама ће бити жао, ако ће нас и један од наших суграђана Јевреја напустити и вратити се у њихову обећану земљу, али ми ћемо се тежити надом да ће нам они оставити замашан део својих срдаца и постати најјачом везом између слободног Израела и Србије.

*Уверавајући Вас, драги капетане Албала, у своје одлично поштовање
Ваши Веснић с.р.“*

Ово писмо др Миленка Веснића било је написано на енглеском језику, па је захваљујући др Давиду Албалу објављено у свим важнијим америчким листовима, што је имало и политичког значаја за Србију као демократску и толерантну државу, која се бори против изазивача Првог светског рата Аустро-Угарске и Бугарске. Разуме се да је и овај став Србије наишао на велико одобравање, како у најширим јеврејским срединама, тако и у веома утицајним јеврејским круговима у САД.

Несумњиво да је мисија др Давида Албале у САД 1917. и 1918. године била веома успешна, па је и сам др Албала сматрао да је то био крајњи домет његовог политичког рада за српски и јеврејски народ, да је придобио америчко јавно мњење за Србију, од Србије добио изразе блаконаклоности према Јеврејима, као и за српске Јевреје, а добио је и подршку за ционистичку идеју.

Поред наведеног, др Албала је успео да преко јеврејске потпорне организације Здруженог дистрибутивног комитета и Српског јеврејског потпорног комитета у Лозани упути Јеврејима у окупираном Београду помоћ од три хиљаде долара.

У току боравка у САД 1917.-1918. године, др Давид Албала се ангажовао у стварању добровољачких јединица састављених од америчких Јевреја, ради ослобођења Палестине од турске власти, која је била у савезу са Централним силама. Тако је у марту 1918. године у Њу Јорку на Петој авенији у свечаном дефилеу прошла прва јеврејска бригада да се бори у Палестини. Бригаду су

предводили амарички мајор Вајт (*White*) и српски капетан др Давид Албала. Сlike овог дефилеа на којима се виде мајор Вајт и др Давид Албала објавио је на насловној страни часопис *American Weekly Jewish News*.

Између два светска рата, др Албала је једна од централних личности јеврејског јавног живота у Југославији. Оснивач је ционистичког Јеврејског националног друштва у Београду, био је члан Извршног одбора Савеза циониста Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као и члан Извршног одбора Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије, а једно време и његов потпредседник. Био је покретач и уредник три јеврејска листа: *Јеврејског гласника*, *Гласника Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије* и *Весника јеврејске сефарадске вероисповедне општине*.

Објављивао је више чланака из медицине и одржао на стотине предавања. Написао је значајну књигу *Туберколоза плућа* (1925), као и два мања позоришна дела (*Вече уочи Дана покајања* и *Криза*).

У овој књизи је први пут публиковано дванаесет извештаја др Давида Албале које је он из Краљевског југословенског посланства у Вашингтону упутио Министру иностраних послова Др Александру Цинцар-Марковићу у периоду од 1. фебруара 1940. до 8. фебруара 1941. године. Затим, у књизи се налази и чланак Паулине Албала: *Др Давид Албала као јеврејски национални радник*, који је објављен још 1958. у *Јеврејском алманаху 1957.-1958.* у Београду.

Др Давид Албала је стигао у Њујорк бродом „*Conte di Savoia*“ 23. децембра 1939. године, и 25. децембра се у Вашингтону јавио опуномоћеном министру Константину Фотићу, коме је саопштио циљ своје мисије у Америци. Тада је у Југословенском краљевском посланству у Вашингтону, саветника др Владимира Рибаржа, др Божицара Сарића и Душана Секулића, познати књижевник Растко Петровић био први секретар. У својим извештајима - укупно дванаест - које је слао из посланства Краљевине Југославије у Вашингтону министру иностраних послова др Александру Цинцар-Марковићу и кнезу Павлу Карађорђевићу, др Албала врло детаљно описује које је све установе, институције, министарства, као и личности из политичког, привредног, јавног и културног живота и штампе у САД посетио, и шта је све са њима разговарао. Од личности, то су врхунски политичари, банкар, конгресмени, сенатори, судије, новинари, публицисти и др. Разуме се да др Албала у тим својим извештајима није могао да наведе све личности са којима је имао контакте, али то је урадио у свом дневнику, који је водио од првог дана доласка у САД па све до краја марта 1942. године. Наводимо, само ради илустрације, свега неколико личности са којима се др Албала састао: *Stephen Early*, шеф политичке канцеларије председника Рузвелта, *Lyndon B. Johnson*, сенатор који је касније постао Председник САД, Елеонора Рузвелт, супруга тадашњег Председника САД Франклина Рузвелта, *Felix Frankfurter* помоћник министра правде, *Louis Brandeis*, судија Врховног суда САД у пензији, *Herbert Feis* из *State Department*-а, *Chaim Weizman*, председник Светске ционистичке организације, *Arthur Sulzberger*, главни директор *New York Times*-а.¹¹

Дванаест извештаја др Давида Албале су значајни за историчаре и истраживаче, јер се у њима даје преглед унутрашње и спољне политике САД у

¹¹ Милан Кољанин: Друга мисија Др Давида Албале у Сједињеним Америчким Државама 1939.-1942., Београд, 2003., Јеврејски историјски музеј-Београд Зборник 8., стр. 24.-25.

наведеном периоду од почетка 1940. до фебруара 1941. године. Др Давид Албала је био разочаран званичним ставом САД о неутралности, инертности, незаинтересованости, несхватању немачке агресије у Европи, о истребљењу Јевреја у окупираним европским државама, и непружању помоћи малим државама које су постале жртве немачке агресије. Разуме се да је посебно био погођен одбијањем САД да одобре Југославији кредит за набавку наоружања. Наиме, Конгрес САД је 26. фебруара 1940. године донео одлуку да зајам не може добити ни једна држава која није платила своје раније ратне дугове, што се односило на Југославију која није платила своје раније ратне дугове. Но, др Албала није губио наду, па је настојао да добије кредит по другом трговачком основу преко разних банака. Међутим, у међувремену је 6. априла 1941. године дошло до агресије Немачке и Италије на Југославију, и окупације Југославије, тако да је свака активност ове мисије у погледу набавке оружја постала беспредметна.

Др Милан Кољанин, свакако наш најбољи познавалац живота и рада др Давида Албале, у свом раду-студији: *Друга мисија Др Давида Албале у Сједињеним Америчким Државама 1939.-1942. године*, који је објављен у Зборнику 8 Јеврејског историјског музеја у Београду (2003), веома успешно и детаљно је обрадио другу мисију др Давида Албале у САД, на основу до сада неистраженог и изузетно вредног извора *Дневника др Давида Албале*, као и на основу остале архивске грађе.

У Вашингтону је др Албала сазнао за геноцид који су вршили Немачка и НДХ према Србима, Јеврејима и Ромима. Захтевао је од хрватског бана Ивана Шубашића као и представника католичке цркве у САД да утичу на усташе да престану са убијањем Јевреја.

Агресија нацистичке Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске на Југославију априла 1941. године, затим окупација и стравични и масовни ратни злочини и геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима, дубоко су потресли др Давида Албалу. Др Албала је био већ доста нарушеног здравља, тако да су сви ови догађаји довели до даљег погоршања његовог здравља, па је ово погоршање довело до његове смрти 4. априла 1942. године.

Јеврејском историјском музеју из Београда се захваљујем на уступљеним фотографијама др Давида Албале и Паулине Албале Лебл, као и на чланку Паулине Албале Лебл *Др Давид Албала као јеврејски национални радник*, који смо унели у ову књигу.

На крају желим да се захвалим Њеном Краљевском Височанству кнегињи Јелисавети Карађорђевић која је помогла издавању ове књиге.

Надам се да ће ова књига допринети да наша научна, стручна и најшира јавност на непосредан начин сазнају нове чињенице о патриотској делатности кнеза Павла Карађорђевића и др Давида Албале у превечерје Другог светског рата.

Београд, 14. август 2010.